

2. De aktuele roman, de commentaren, brieven, enz. van het gij-personage (de schrijver) en zijn vrienden en kennissen die in het heden een rol spelen, o.a. Johan Janssens, de dagbladschrijver en de auteur van de Reinaertgeschiedenissen, de Kantieke schoolmeester, mossieu Colson van tminnesterie, de schilder Tippepotje, prof. Spothuyzen, Kramiek en Tolfpoets. Deze personages leiden een eigen leven, maar tegelijkertijd fungeren ze als symbolen en in deze functie zijn ze een spiegelbeeld van de schrijver.

3. De Reinaertgeschiedenis, spelend in de donkere en beboste tijd van de Middeleeuwen, die door Johan Janssens opgetekend wordt.

Vooraf de schrijver zelf fungeert als bindend element tussen de lagen: op het tweede niveau is hij het gij-personage en in die rol vervult hij de functie van auteur; daarnaast schrijft hij in de ik-vorm een aantal stukken van de aktuele roman. In het Ondine-gedeelte, ook geschreven door het gij-personage, treedt de auteur op als het overgevoelige jongetje Lowieke Boone, die vertelt en schildert. De joernalist Johan Janssens is een afsplitsing van Boon; hij noteert de verhalen over de „strijdmakkers” Reinaert en Isengrimus, die het derde niveau uitmaken. De grondelementen in het boek, ironie, twijfel, relativisme en innerlijke versplintering, spelen in alle drie de lagen een belangrijke rol; op elk niveau wordt het menselijk tekort gedemonstreerd. Uit de parallelle van de drie niveaus, die elk in een andere tijd spelen, blijkt verder de cyclische tijdsopvatting van de schrijver, die hij nog aksentueert door een open roman-einde; het is „een slot dat geen slot mag zijn, maar een open vraag moet blijven.” Wanneer aan het eind van het boek de tijdsdimensies van verleden en heden samenvallen - het verhaal van Ondine heeft dan de aktuele roman ingehaald - blijkt er niets veranderd te zijn: iedereen blijft dat wat hij altijd is geweest en altijd zijn zal en de wereld draait verder naar een doel dat geen doel is.

Parallele personages in de diverse lagen zijn bijvoorbeeld het zielige Oscarke, Johan Janssens en Isengrimus; ze vervullen een identieke sociale rol. De zienswijze van Boon op de Isengrimus-figuur wijkt af van de gebruikelijke: de wolf is bij hem niet allereerst de gulzige domkop en rankuneuze hoorndrager. Voor hem is hij een beeld van de kleine man, de underdog, wiens huid door de hogere machthebbers wordt afgestroopt, ondanks het feit dat hij in zijn arge-loosheid al zijn vertrouwen in hen heeft gesteld. Isengrimus is volgens Boons visie het komplement van Reinaert, de hyperintelli-

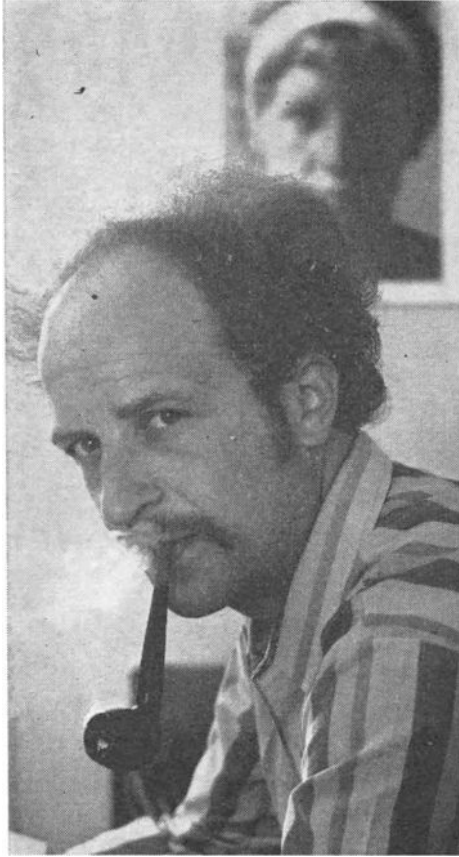
gente, superieure individualist, die volop aan zijn trekken komt, maar nooit dupe wordt. In zijn *Het evangelie van den reinaert*, een deel van zijn inleiding op *Wapenbroeders*, zegt de schrijver: „Wie niet slim is moet maar sterk zijn. En zo dan, laat uw bewondering uitgaan naar reinaert, die sluwe, die felle met den rooden baerde, en doe niet zoals ik, elaa... zoals isengrimus, de tragische, die het gelag en de gebroken potten had te betalen.”

Ik heb slechts op enkele punten uit de interessante studie van G.J. van Bork de aandacht kunnen vestigen. *De Kapellekensbaan* en *Zomer te Ter-Muren* zijn behalve onge-meen boeiende ook gekompliceerde romans. Zijn uitvoerige, niet principieel ergocentrische analyse in de laatste aflevering van *Mep* is bijzonder verhelderend.

Anton Claessens

Streuvels en Lateur: persona poetica en persona practica.

De hoofdtesis van het boek van Hedwig Speliers, *Omtrent Streuvels. Het einde van een mythe. Een anti-essay* (1968) luidt: het „gesplitste ik” dat onder het pseudoniem Stijn Streuvels een paar meesterwerken schreef, is een helemaal ander ik dan Frank Lateur die het Lijsternest bewoont. Zoals Streuvels zelf, die nochtans tot in den treure als alleen maar een „beschrijver” voorgesteld werd, schrijverwijze bepaalde ideeën heeft willen bewijzen, zo wil Speliers ook op de eerste plaats een tesis bewijzen. Hij doet dat aan de hand van een kronologische bespreking van Streuvels' werk. In dit oeuvre onderscheidt hij een aanloop (proza-proloog) in de jaren 1899-1901 en twee grote creatieve perioden (1901-1909 en 1926-1930). Tussen die twee grote perioden ligt een tussen-twee-stoelen-tijd van ongeveer 15 jaar (1911-1925). Van ongeveer 60 jaar schrijverschap nam Streuvels er 15 voor zijn rekening, Lateur daarentegen 45 jaar. Vooral bij de bespreking van het glansloze tussenspel werkt Speliers zijn tesis volop uit. Het dualisme Streuvels/Lateur, de ideologische diskrepantie tussen de twee ikken en het artistieke niveauverschil tussen de werken van Streuvels en die van Lateur zijn het scherpst waarneembaar in de periode waarin de creatief onbelangrijke Lateur zijn alter ego Streuvels bijna volledig overschaduwde had. Streuvels (de man van het pseudoniem) heeft zich ook in zijn beste creatief werk nooit helemaal kunnen losmaken van de hinderlijke Lateur-ik: anderzijds viel het Lateur veel gemakkelijker de creatieve

Hedwig Speliers (foto Jean Mil).

Streuvelds lam te leggen. Kijk maar naar de door Lateur beheerste werken uit de tussen-tijd.

Dit fundamentele dualisme dat de schrijvers-persoonlijkheid Streuvelds konstitueert, wordt nu door Speliers als volgt omschreven: aan de ene kant heb je de vrijgevochten kreative Streuvelds die onder zijn pseudoniem een aantal werken schreef waarmee hij reageerde tegen het sociokultureel erfgoed van zijn Westvlaamse achterland; aan de andere kant heb je „Frank Lateur, de brave huisvader die 's voormiddags zijn bomen snoeit en de beerput over zijn moestuin keert en 's namiddags zijn Stijn-Streuvelds-plunje aantrekt en boeken schrijft”.

In de „omgeklede” Streuvelds huizen dan nog twee personen, nl. een die min of meer links denkt en allerlei taboes van zijn tijd op de korrel neemt, een ander die rechts denkt en het pseudoniem van Streuvelds leent om reaktionair-paternalistische boeken

te schrijven als bijvoorbeeld *Stille Avonden*. Volgens de tESIS van Speliers heeft Streuvelds het aan de stok met de complexen van Lateur, onder meer op religieus en seksueel gebied. Het is dan ook duidelijk dat de functie van het schrijverschap bij Streuvelds wezenlijk therapeutisch moet zijn. Schrijven is voor de kreative Streuvelds een akt van zelfbevrijding, nl. een zich al schrijvende losworstelen uit het al te katoelieke, al te puriteinse, al te reaktionaire Lateur-keurslijf. Dát is het „geval Streuvelds”: een intrigerend en onverklaarbaar dualisme van twee personen die beiden onder hetzelfde pseudoniem schreven. Hedwig Speliers trekt de eerlijkheid van Streuvelds niet in twijfel. De authenticiteit van de kreative Streuvelds staat buiten kijf, maar ook in de combinatie Streuvelds/Lateur was de konserватieve Lijsternestbewoner even eerlijk met zichzelf.

In het licht van deze tESIS bespreekt Hedwig Speliers al de Streuveldiaanse tema's. Hij somt ze zelf een paar keer op: de vloek van de arbeid, de religie als dekor en dekorum, de verhouding van het individu tegenover de gemeenschap, de verhouding meester/slaaf in de feodale sociaal-ekonomische konstellatie van het Westvlaamse achterland, de suggestie van de seksualiteit in haar gefrustreerde vormen, farizeïsme, de drie levensfazen jeugd/volwassenheid/ouderdom met de aftakeling als hoogtepunt. Dit mensbeeld is pessimistisch en H. Speliers meent dit pessimisme te moeten verklaren vanuit een „persoonlijke, diepgewortelde ontgoocheling in de mens”.

De drie belangrijkste en altijd terugkerende tema's blijken te zijn: religie, seksualiteit, arbeid. Wat de religie betreft, deze is in de werken van de kreative Streuvelds van 't begin af aan aanwezig als dekor, dekorum en vlucht. (De meditatieve Lateur die uit het achterland van erfelijkheid-jeugd-tijdsgesest komt, denkt en schrijft daar natuurlijk anders over.) Vroomheid betekent niet veel meer dan vormelijkheid en speelt overigens maar een kleine rol. Bij honderden Streuveldiaanse personages blijft zij steken in „een zeer prekaair, infantiel stadium” van sentimenten, emoties, bijgeloof e.dgl. Soms komt ze nog voor als kompensatie (Lien uit *Zomerdag*), maar over het algemeen als „projektie, een inkarnaat van levensangst, een vluchtheuvel tegen het menselijk tekort” (bij voorbeeld in *Langs de wegen*). Als de religie in uitzonderlijke gevallen gerationaliseerd wordt, leidt ze tot ongeloof (Albert Brondeel in *Beroering over het dorp*). Naast het verband tussen religie en seks, is nog opmerkelijk wat Speliers noemt

de tellurisatie van de religie. De grondwaarden van de religie (God, eeuwigheid...) worden helemaal binnen de sfeer van de aarde getrokken en vermenselijkt.

Een ander belangrijk Streuveliaans thema is de niet-geïntegreerde seksualiteit, bezwaard door taboe, remming, frustratie en verdringing. In sommige van zijn meest aangrijpende verhalen toont de creatieve (d.w.z. de zich aan zijn schrijftafel los-werkende) Streuvels aan „welke kalamiteuze effecten de door het katholicisme geboden onderdrukking of aanbevolen sublimatie, sorteren”. Meestal werpt de seksualiteit „zwarte slag-schaduw over het bestaan van zijn personages”. Dit is niet verwonderlijk, als men weet dat Lateur in het achterland het puriteinse schaamtegevoel met de moedermelk meekreeg. De puriteinse schroom is zo sterk dat Streuvels de intimiteit van de seksuele handelingen steeds verbloemd weergeeft, bij voorbeeld met behulp van beletseltekens of van suggestieve natuurbeelden.

Voor al de doem van arbeid en armoede, met al de sociaal-ekonomische implicaties van dit thema, heeft Hedwig Speliers in zijn essay gereleveerd. Vanwege Frank Lateur, die niet alleen over Streuvels' schouder méé-kijkt maar inderdaad méé-schrijft, is wat dit onderwerp betreft geen andere houding dan een reaktionaire te verwachten. Echt sociaal engagement is ook bij de creatieve Streuvels zeldzaam. Hij nam als creatief kunstenaar een middenpositie in, enerzijds afwijkend van de arbeidsopvattingen van de kerk, anderzijds sterk door de katholieke visie beïnvloed. Zijn visie op de arbeid en de sociaal-ekonomische verhoudingen is die van een „(bijna) feodaal begrensd auteur”. Meer zelfs, op bepaalde ogenblikken denkt hij niet enkel feodaal, maar „naïef en soms infantiel”. Streuvels beperkte zich tot een observatiehouding, waarmee hij niettegenstaande de grote artistieke waarde van zijn oeuvre niets, maar dan ook niets in onze maatschappij veranderd heeft. Speliers vindt het jammer dat een schrijver met het talent van Streuvels werkelijk niets bereikte of uitrichtte ten bate van de door hem zo meesterlijk geobserveerde arbeider-slaaf.

Tot daar deze korte voorstelling van de grondlijnen in Speliers' essay. Dit essay wil meteen een anti-essay zijn, d.w.z. een afrekening met het traditionele Streuvelsbeeld zoals de academische kritiek het decennien lang voorhiel. Speliers meent dat de Streuvelsstudie nog moet beginnen en hij wou alvast op een heel nieuwe en schone lei het grondplan van de hoogstnodige re-interpretatie en re-evaluatie van Streuvels schetsen. Ik meen dat hij, wat de grond van de zaak

betreft (de gesplitste ikken, het fundamentele dualisme) gelijk kan hebben, en dat nauwkeuriger wetenschappelijk onderzoek zijn grondintuïtie kan konfirmeren. Ik waardeer zijn eigen engagement dat dit anti-essay inspireert, aanvuurt en opzweept, tot in het belachelijke toe. Waarom zou hij zijn hele persoonlijkheid, met al zijn letsels, frustraties, ressentimenten en rankunes, niet mogen uitspreken (en uitspuwen) in een gloedvol geëngageerd essay, zoals hij dat ook mag in een roman of dichtbundel? Het staat hem vrij als essayist zijn subjektivisme te verabsoluteren, zijn hele hebben en houden tegen Streuvels aan te gooien, Streuvels te herijken op de weegschalen van Nieuwpoort-aan-zee. Elke generatie heeft de taak het literaire erfgoed in háár tijd weer tot leven te wekken, en als een auteur daar niet tegen kan, is ie dood. Maar ik vraag mij af of Hedwig Speliers niet wat te ver gegaan is met zijn radikaal-subjektieve inbeslagneming van Streuvels. Ik was geneigd zijn anti-essay op de duur te gaan lezen als een persoonlijke belijdenis van de ik-schrijver Speliers, die Streuvels gaat gebruiken en manipuleren als punching-ball en zo maar wat aan power-training en body-building gaat doen met het materiaal dat Streuvels hem in de hand speelt. Als ik een introductie tot Streuvels' werk wil, interesseert de privé-persoon Speliers me niet meer. Al de exhibitie van de razende navelkijker Speliers vertroebeelen op de duur de kijk op Streuvels. Maar in dit anti-essay is de privé-persoon Speliers even belangrijk als de ikken van Streuvels/Lateur. Van wetenschappelijk standpunt uit zou ik deze inbeslagneming van Streuvels door Speliers een geval van roofbouw noemen; als lezer van een essay, anti-essay of niet, van de schrijver Speliers kan ik in zijn *Omtrent Streuvels* wel in komen.

Marcel Janssens

Omtrent Streuvels, door Hedwig Speliers, Uitgeverij Sonneviltje, Postbus 1, Brugge 1. - 230 blz.

Paul Snoek: Staatsprijs voor Poëzie. Muze in het zwart.

De dichtbundel van Paul Snoek, *De zwarte Muze*, werd onlangs bekroond met de Staatsprijs voor de Poëzie. Hij bevat twintig gedichten, verdeeld over vijf afdelingen (zwarte muze, exegi monumentum, hydraulisch oog, spreekwoordelijk, gedichten voor